

סימן כה

ברכת להכניסו בבריתו של א"א כשהאב אינו יודע לברך (יו"ד סי' רס"ה סע' א')

אמרינן אע"פ שיצא מוציא בברכות השבח, דהריטב"א (ד"ה תני) כתב "וכן בכל ברכת שבח אע"פ שיצא מוציא", אולם המאירי שם (ד"ה ברכות תפלה) כתב "ברכות תפלה וברכות שבח והודאה, כולן הודאה ורצוי הן, ומתוך כך אע"פ שהן חובה, אין אדם מוציא את חברו מהן" עכ"ל. ושם ביארנו בס"ד כל מחלוקתם, עיי"ש. וע' למרן הראש"ל זצ"ל בשו"ת יבי"א (ח"ט או"ח ס"ג אות ב'), ובחזו"ע ט"ו בשבט (עמ' שנה"שנ"ו), ובחזו"ע אבלות (ח"א עמ' תמ"ז והלאה) בענין ברכת יצר אתכם בדין.

ולכאורה גם בעניין ברכת להכניסו יש לומר דתלי בפלוגתת הריטב"א והמאירי הנ"ל, דהאבודרהם שכתב שרשאי להוציא ס"ל כריטב"א, והמאירי חולק. ואע"פ שלא שייך כאן לומר "אף על פי שיצא מוציא", דאותו אחד שיברך ויוציא האב שאינו יודע לברך, "לא יצא". מ"מ מדין ערבות יכול להוציאו, וזהו שכתב הגר"א שמקור דין זה יוצא מהסוגיה בר"ה. דמדן ערבות יכול אחד

כתב רבינו הרמ"א (יו"ד סי' רס"ה סע' א') וז"ל "ואם אין אבי הבן אצל המילה, יש מי שאומר שאדם אחר מברך ברכה זו, דהרי הבית דין מצווין למולו (רמב"ם מילה פ"ג ה"א בשם י"א). ונוהגין שמי שתופס הנער מברך ברכה זו עכ"ל. וכתב על זה הגר"א (סק"ב) וז"ל "הרבה חולקים על זה, וע' בית יוסף" עכ"ל. ובכ"י שם הביא דהרמב"ם פליג על זה, וכ"כ כמה ראשונים, דאם אין אב, אין לברך ברכה זו כלל, מפנה שנתקנה במיוחד לאב.

ואח"כ כתב שם הב"י וז"ל "כתב הר"ד אבודרהם (מילה וברכותיה עמ' שנ"א) בשם המפרשים, שאם אבי הבן אינו יודע לברך להכניסו, אחד מהעומדים שם מברך ומוציאו, ופשוט הוא" עכ"ל. וכתב על זה הגר"א (סק"ג) וז"ל "זהו לכו"ע, כמ"ש בספ"ג דר"ה (כ"ט ע"א) כל הברכות וכו' עכ"ל.

והנה בספר דברי עני (ברכות ח"א עמ' קנ"ג והלאה) הבאתי מחלוקת הריטב"א והמאירי (בר"ה כ"ט ע"א) אם

לעשייתן, הדבר קשה, שלא יעלה על לב לומר כן, שכיון שאומר בברכה "וצונו", א"כ אינה אלא ברכת המצוה, ופשוט" עכ"ל. ואכמ"ל), מ"מ לדעת רשב"ם וסיעתו ברכת המצוות היא, ולכן יש לברך אותה דווקא קודם המצוה, כדקי"ל בפסחים (ז' ע"ב) "כל המצוות כולן מברך עליהם עובר לעשייתן", כמבואר כל זה בב"י שם.

ולפי"ז לכאורה יש לומר דאם ברכת להכניסו היא ברכת המצוות, הנה אפשר יהיה לומר דכוונת הגר"א היא כו"ע לגמרי, דדין זה נכון אליבא דכו"ע ממש, משום דברכת המצוות יש ערבות לכו"ע, ואינה עניין למחלוקת הריטב"א והמאירי (ואף אם הגר"א עצמו לא נחית למחלוקת הריטב"א והמאירי, וזה נראה נכון, מ"מ למעשה גם הם יודו וכמבואר. ובאמת עיין בביאור הגר"א רס"ה ס"ק י"ד, שמוכח בדבריו שסובר שברכת להכניסו היא ברכת המצוות).

אמנם עדיין יש לפקפק קצת בכל זה, דאף דגבי ברכת המצוות יש דין ערבות ואע"פ שיצא מוציא, מ"מ לא ידעתי למה פשוט לאבודרהם ולגר"א דבנד"ד יש ערבות. דלכאורה יש לחלק בדין אע"פ שיצא מוציא לנד"ד. דבברכת המצוות אחרת, קידוש לדוגמא, גם המברך וגם זה שאינו יודע לברך חייבים בקידוש, ולכן אף שהבקי יצא, מ"מ כל זמן שחבירו לא יצא גם הבקי קצת לא יצא, וכמו שכתב כיוצ"ב הר"ן (ר"ה דף ח' ע"א בדפי הרי"ף ד"ה תני), וז"ל

לברך ולהוציא חבירו שאינו יודע לברך. ולפי"ז מש"כ הגר"א דדין זה הוא לכו"ע, לא בא לומר לכו"ע ממש, דהרי המאירי פליג על זה, רק בא לומר דכל החולקים בדין ברכת להכניסו כשאין אב, האם יברך אותה אחר, יוכלו להודות בדין זה שהאב נמצא ואינו יודע לברך, שיכול אחר להוציאו מדין ערבות כמבואר בר"ה וכדעת הריטב"א. אך לעולם יתכן ג"כ שחלק מהאומרים שאין לברך כשאין אב, יאמרו שאין לאחר לברך ולהוציא האב, מטעם המאירי, דאין ערבות לברכת השבת. ולא נחית הגר"א לעניין מחלוקת הריטב"א והמאירי הנ"ל, וזה ברור לפענ"ד.

והנה כל דברינו בנויים על ההנחה דברכת להכניסו היא ברכת השבח (אז נחלקו הריטב"א והמאירי אם אמרינן יצא מוציא בברכת השבח), אמנם באמת מצינו בזה מחלוקת ראשונים, כמבואר כל זה בב"י שם, דאף לדעת ר"ת (לפי הבנת הרא"ש ור"ן) ברכת השבח היא, וכמו שכתב הב"י שם וז"ל "והר"ן כתב דאין ברכה זו בכלל מה שאמרו מברך עליהם עובר לעשייתן, דאינה אלא שבח והודאה בעלמא על שזיכהו להכניסו בביתו של אברהם אבינו" ע"כ (והובא גם בכס"מ ריש פ"ג דמילה. וע' מה שתמה על זה הגאון מהריט"ן, הביא דבריו בשו"ת יבי"א ח"ז יו"ד סי' כ"א תחילת אות ד' וז"ל "ומה שסיים בכסף משנה שמכיון שברכת להכניסו אינה אלא ברכת שבח והודאה בעלמא, א"צ שתהיה עובר

"שהרי כל ישראל ערבין זה לזה במצוות, וכיון שלא יצא חבירו, כמי שלא יצא הוא דמי" ע"כ. וכ"כ המשנ"ב (בסי' קס"ז ס"ק צ"ב, ובסי' רי"ג ס"ק י"ד, ובסי' רע"ג ס"ק י"ח). משא"כ בנידון ברכת להכניסו, לכאורה רק האב מחוייב בברכת להכניסו, ולא האחר שלא נולד לו בן, וא"כ איך יכול לברך ולהוציא את האב שאינו יודע לברך, הא לכאורה אינו מחוייב בכרכה. אא"כ נאמר שלא אמר הרמ"א דיש לאחר לברך ולהוציא האב, אלא לדעת החולקים על הרמב"ם וס"ל דאם אין אב גם אחר רשאי לברך, א"כ יש שייכות לכולם בכרכה זו, ולא רק לאב, וכמו שנימק הרמ"א הנ"ל "דהרי הבית דין מצווין למולד".

אולם רבינו הגר"א בפירוש כתב שבדין האבודרהם כו"ע יודו, והיינו אף הרמב"ם. אמנם באמת יתכן לומר שהגר"א פליג בזה על הרמ"א, דהרמ"א אכן סובר דאף דין האבודרהם תלוי בפלוגתת הרמב"ם והי"א שהביא. ולפי דברי מיושבת הקושיא שכתב המהדיר לטור שירת דבורה (עמ' ק"ב הערה כ"ז), שהקשה על הרמ"א שהביא הב' דינים הנ"ל בחדא מחתא, ולא חילק בהם, והרי אמר הגר"א שדין האבודרהם נכון לכו"ע. ולדברי אתי שפיר, דבאמת יתכן דהרמ"א פליג על הגר"א, וסובר שאף דין האבודרהם אינו נכון לרמב"ם, אלא שפסק הרמ"א דלא כרמב"ם בתרתי, ודו"ק.

ושבתי וראיתי שהאבודרהם עצמו שהוא מקור דין זה דאם אין האב יודע לברך מברך אחר ומוציאו, כתב בהדיא דברכת להכניסו ברכת שבח היא, ע' ביבי"א שם (אות ח') שכתב וז"ל "וכן מצאתי הלום להרב ר' דוד אבודרהם בתחלת הספר (שער ג' דף ז' סוף ע"ג) שהנכון כדברי האומרים שברכת להכניסו אינה כשאר ברכות המצות, אלא ברכת שבח והודאה היא, שהאב מודה להשי"ת שזיכהו לבן ולהכניסו בבריתו של אברהם אבינו" עכ"ל. ולפי"ז צ"ל שהמאירי יחלוק עליו ויסבור דאין לאחר לברך, וכנ"ל, ולא נחית הגר"א למחלוקת זו, רק כוונת הגר"א כו"ע במחלוקת הראשונה וכנ"ל. ואם כנים דברינו יוצא, שדעת מרן הב"י כריטב"א ולא כמאירי, שהרי מרן בב"י סתם כאבודרהם, וזה לא כמאירי. וזה דבר חדש, ולא ראיתי מי שיעיר כן. אא"כ נאמר דמרן סבר כאבודרהם לדינא, דאחר מברך ומוציא האב שאינו בקי, אך לא מטעמיה, אלא מטעם דברכת להכניסו היא ברכת המצוות, ובזה יש ערבות (כדלעיל). אולם בדעת מרן לא ראיתי ראייה ברורה לומר כן, שמרן רק הביא המחלוקת אם היא ברכת להכניסו או ברכת המצוות, ולא הכריע בשאלה זו, וצ"ע.

עכ"פ איך שלא יהיה צ"ע במש"כ הגר"א דאף הרמב"ם דסובר דהברכה אינה אלא על האב, יודה דאם האב אינו יודע

המשנה שם שאמרו "זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן" משמע דא"א לישראל לברך ולהוציא הכהן, וצ"ע.

אמנם כהן אחר פשיטא לי שיכול לברך ולהוציא, דבודאי מחוייב בדבר הוא, וזה ברור. (וע' שו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' נ"ז ד"ה וראיתי בספר, ואינו עניין לכאן, דהתם מדבר על גוף ברכת כהנים, ולא על ברכת המצוות שלפני ברכת כהנים שבה אנו עוסקים. אמנם יש לפלפל בזה, ואכמ"ל). וע' בספר שיה השדה (פרומר, שער ברכת ד' סי' ג') שהסתפק עם מי שלא עשה צרכיו יכול להוציא מי שעשה צרכיו בברכת אשר יצר.

ומידידי הרב אסף נגה שליט"א שמעתי, דיתכן דאף המאירי לא אמר דבריו אלא בברכת שבח בעלמא, משא"כ בברכת שבח על מצווה, כגון ברכת להכניסו, או ברכת שעשה ניסים של נר חנוכה שנתקנה על נר חנוכה, בזה כיון שיש ערבות על המצווה, יתכן דיש ערבות אף על ברכת השבח של המצווה, מפני שעל המצווה נתקנה. וכל הברכות שעל המילה ושעל נר חנוכה חשיבי כברכת המצוות. ולפי"ז כוונת הגר"א לומר כו"ע ממש, היינו אף המאירי וסברתו, שקשה לומר שהגר"א לא חשב גם על מחלוקת המאירי והריטב"א. עכת"ד. ואנא דאמרי, מסתמא דברי המאירי (וגם הריטב"א) לא היו לעיני רבינו הגר"א. ובפרט שצ"ע אם אוקימתא זו נכונה בדעת המאירי, ואכמ"ל.

לברך, רשאי אחר לברך בשבילו, וקשה, הא האחר אינו מחוייב ואינו שייך בברכה.

ונראה ליישב דעת הגר"א, דסבר דאף דלדעת הרמב"ם אם אין אב אין לאחר לברך, מ"מ כיון דאם היה נולד לאותו אחר בן, היה חייב לברך, הרי דכו"ע שייכים במידה מסוימת בברכת להכניסו, לכן יש ערבות ויכול כל אחד לברך ולהוציא את האחר ידי חובתו. ודו"ק. (וע' במרדכי מגילה רמז תשצ"ח).

ואח"כ ראיתי (בקונטרס "זה הפיס הראשון" ח"ב, תשע"ד עמ' נ"א) למו"ר ראש הישיבה הגאון רבי יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א, שהביא מהשלט"ג (ר"ה דף ח' ע"א בדפי הרי"ף) בשם הרי"א ז שכתב להדיא דלא כגר"א, וז"ל "ונראה בעיני שאין אדם יכול לברך על חברו על מילת בנו להכניסו בבריתו או על פדיון בנו, הואיל ואינו מחוייב באותה מצווה, אינו יכול להוציא אחרים" עכ"ל. ועיי"ש (בעמ' נ"א אות ג', ובעמ' נ"ב אות ד') מש"כ לבאר ביסוד מחלוקת הרי"א ז והגר"א. וזה כעין מש"כ לבאר כאן, ואכמ"ל.

ומכל האמור עלה בדעתי להסתפק בכהן שאינו יודע לברך המצוות של ברכת כהנים, אם רשאי ישראל לברך ולהוציא מדין ערבות, דאף דהוי ברכת המצוות, מ"מ הישראל הזה לעולם אינו מחוייב בברכה זו (וגרע טפי מנידון ברכת להכניסו, דשם אם היה לו בן יכול לברך הברכה וכנ"ל), וצריך לי עיון. ומפשט

אמנם לפי דברי ידידי הנ"ל, זכינו להבין מש"כ בחזו"ע חנוכה (עמ' נ"ג), עיי"ש שצ"ע איך ניתן לחזור ולברך לבני ביתו גם ברכת על הנסים, והיא ברכת השבת. ולפי המאירי לכאורה אין מקום לזה, דל"א אע"פ שיצא מוציא בברכות השבת, ולמה לא חש לזה בחזו"ע שם, כפי שכתב לחוש למאירי במקומות אחרים בספריו. ולדרכו נחא כמובן, דכל הברכות על נר חנוכה (כס ברכות השבת) חשיבי כברכות המצוות.

אחרים י"ח בכל הברכות, ואין חשש של סב"ל" עכ"ל. ודפח"ח. וזכה הרב אסף הנ"ל לכיין לדברי המאירי עצמו.

ואח"ז רב, מצאתי שמורנו הרב זצ"ל הזכיר דברי המאירי הנ"ל בשו"ת יבי"א (ח"ד או"ח סי' כ"ד), וכן בשו"ת יחווה דעת (ח"ד סי' כ"ז ד"ה ועדיין עיי"ש), וא"כ מבואר דהיה פשיטא לו דבר זה, ולכן לא טרח להזכיר זה בחזו"ע חנוכה.

עוד יש לעיין בעניין ברכת האירוסין, שנחלקו הראשונים אם היא ברכת השבח או ברכת המצווה, ע' ב"י אה"ע (סי' ל"ד), ובשו"ת יבי"א (ח"ז אה"ע סי' י"ז). ובשו"ת הר צבי (ח"א סי' מ"ד, וס' ק"ט), ושם במילי דברכות (סי' ב'). ובשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד סי' פ"ז ד"ה ולעניין מה). ובשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' ג', וח"ג סי' קל"ו, וח"ט סי' רכ"ט). ויש לדון לסברת האומרים דברכת השבח היא, איך נהגו שאחד מברך ומוציא את החתן, ולכאורה אתי דלא כמאירי (אא"כ נחלק כנ"ל דשאני ברכת שבח דמצווה), וע"ע. וע"ע בשו"ת רעק"א (מהדו"ק או"ח לקראת ס"ס ז'). וע"ע בספר שיח השדה (פרומר, שער ברכת ד', סי' ג').

וכבר כתבתי לעיל (בסי' כ"ד), דיותר נראה בדעת המאירי דלא אתא לאפוקי אלא בברכות שבח של תפלה, ע' לעיל שהגר"מ לוי זצ"ל בספר ברכת ה' (ח"א עמ' קע"ד, ובח"ד עמ' ס"ה ס"ו

ואח"ז שאלתי שאלה זו את מורי הרב הגאון בעל מח"ס שו"ת ארחותיך למדני שליט"א, ואני מצרף לכאן מה שהשיב לי. "ויש להשיב. כתב המאירי בר"ה (כ"ט ע"ב) לגבי הבדלה ומאור ובשמים י"א שהם ברכת נהנין ואין מי שיצא מוציא בהם. ואני אומר שאין אלו ברכת נהנין גמורה, ואלו היה המאור ברכת נהנין גמורה היינו מברכים בו כל זמן שנראה לנו מחדש כמו שכתבנו במסכת ברכות, אלא הואיל ותקנת חכמים הם, ולא מצד הנאתו הוא מביאים אע"פ שנהנה מהם הרי הם כברכת חובה, ועוד כיון שמסדר חכמים נסדרו כאחת, אין לומר על קצתן לצאת ועל קצתן שלא לצאת". הרי מסוף דבריו נראה שלא כמ"ש כת"ר, אלא כל שנסדרו כאחת מותר להוציא י"ח את אחרים. וה"ה בג' ברכות בחנוכה, שברכת ההדליק ושעשה נסים וזמן, "נסדרו כאחת". ולכן בין לדעת הריטב"א ובין לדעת המאירי מי שכבר י"ח בהדלקת נ"ח, יכול להוציא

ה' (עמ' תרט"ז והלאה), נראה לענ"ד שהצדק איתו, ואני חוזר בי. וניכרים דברי אמת, שיש כמה הכרחים גמורים לומר שהמאירי לא מיירי אלא בברכות השבח של תפלה, ולא בברכות השבח של מצוות. ועיי"ש.

ועמ' רנ"ו), כתב דיש ערכות גם לשיטת המאירי בברכות השבח, ולא אתא המאירי לאפוקי אלא ברכות שבח של תפלה. ובספרי שם תמהתי על דבריו. אולם לאחר העיון בדברי תלמידו הרה"ג חננאל כהן שליט"א, בסוף הספר ברכת ה' חלק

